

Рудницький В. С.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Львівський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна;
e-mail: tsrud@bigmir.net; ORCID ID: 0000-0001-9907-6088*

Дерій В. А.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Тернопільський національний економічний університет, Україна;
e-mail: vasylderij@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3600-4121*

Крупка Я. Д.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Тернопільський національний економічний університет, Україна;
e-mail: krsldm@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9926-5513*

ІНВЕСТИЦІЙНА ФУНКЦІЯ КАПІТАЛУ ТА ЇЇ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Розглядаються основні теорії капіталу, їхня інтерпретація, проблеми реалізації в системі обліку, подання у балансі та іншій фінансовій звітності. Капітал визнано як основну економічну категорію, важливий об'єкт обліку та критерій оцінювання ефективності діяльності підприємства.

Визначено, що капітал є своєрідною інвестицією власників у діяльність та розвиток підприємства. Окрім традиційних підходів до трактування капіталу (як засобів виробництва, як майна та власності підприємства, як джерела формування майна), виокремлено також його інвестиційну функцію. Розглядаючи капітал з позиції обліку і балансу, досліджено його інвестиційні властивості, що вирізняють його серед інших джерел забезпечення господарської діяльності підприємства. Трактуються кругообіг капіталу з позиції капіталізації витрат. Обґрунтовано вплив на результати діяльності підприємства, величину його капіталу, способів і термінів капіталізації, рекапіталізації, декапіталізації витрат.

Діяльність підприємства, як динамічний процес, розглядається через призму взаємопов'язаних ланок єдиного циклу. Вона прирівнюється до реалізації цілісного інвестиційного проєкту. Сформований засновниками власний капітал, а також запозичені зі сторони фінансові ресурси вкладають в об'єкти інвестування і на основі створеного економічного потенціалу здійснюється операційна діяльність. Її результатом є одержання прибутку, який служить джерелом для повернення інвесторам вкладеного капіталу через дивіденди, відсотки або повторно спрямовується на розширення бізнесу.

Надано пропозиції щодо розширення інформативності фінансової звітності стосовно капіталу з позиції його участі в інвестуванні, формування доходів, витрат і фінансових результатів від інвестиційної діяльності підприємства.

Ключові слова: капітал, капіталізація, інвестиції, джерела інвестування, облік, баланс, звітність.

Формул: 3; рис.: 2; табл.: 1; бібл.: 11.

Rudnytskyi V. S.

*Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Accounting and Taxation,
Lviv Educational-Scientific Institute SHEI «Banking University», Ukraine;
e-mail: TSRUD@bigmir.net; ORCID ID: 0000-0001-9907-6088*

Derii V. A.
*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Accounting and Taxation,
Ternopil National Economic University, Ukraine;
e-mail: vasylderij@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3600-4121*

Krupka Ya. D.
*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Accounting and Taxation,
Ternopil National Economic University, Ukraine;
e-mail: krsldm@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9926-5513*

INVESTMENT FUNCTION OF CAPITAL AND ITS ACCOUNTING-INFORMATION SUPPLY

Abstract. Considers the basic theories of capital, their interpretation and aspects of implementation in the accounting system, presentation in the balance and other financial statements are considered in the article. Capital is a basic economic category, an important subject of accounting and a criterion for estimate the enterprise effectiveness.

Capital is the investment of owners in the activity and development of the enterprise. In addition to traditional approaches to capital treatment (as means of production, as ownership and property of the enterprise, as sources of property formation), its investment function is also identified. The investment properties of capital from the standpoint of accounting and balance, which distinguish it among other sources of economic activity of the enterprise, are investigated. The capital turnover from the costs capitalization position is provided. The influence of methods and terms of capitalization, recapitalization, recapitalization of expenses on results of enterprise activity and its capital is substantiated.

Activity of the enterprise, as a dynamic process, is considered through the prism of interconnected units of a single cycle. It equals to implementation of a holistic investment project. Own capital formed by the founders and the borrowed financial resources are invested in investment objects and on the basis of the created economic potential of the operational activity is realized. Its result is the receipt of profits, which is a source for returning invested capital to investors as dividends, interest, or re-directed to business development.

Proposals are made to increase the informativeness of the financial statements about the capital concerning participation in the investment, formation of income, expenses and financial results from the investment activity of the enterprise.

Keywords: capital, capitalization, investments, sources of investment, accounting, balance, statement.

JEL Classification M41

Formulas: 3; fig.: 2; tabl.: 1; bibl.: 11.

Рудницкий В. С.
*доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой учета и налогообложения,
Львовский учебно-научный институт
ГБУЗ «Университет банковского дела», Украина;
e-mail: TSRUD@bigmir.net; ORCID ID: 0000-0001-9907-6088*

Дерий В. А.
*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры учета и налогообложения,
Тернопольский национальный экономический университет, Украина;
e-mail: vasylderij@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3600-4121*

Крупка Я. Д.
*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры учета и налогообложения,
Тернопольский национальный экономический университет, Украина;
e-mail: krsldm@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9926-5513*

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ФУНКЦИЯ КАПИТАЛА И ЕЕ УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

Аннотация. Рассматриваются теории капитала и их интерпретация в системе учета и отчетности. Кроме традиционных подходов к трактовке капитала, выделена также его инвестиционная функция. Рассматривая капитал с позиции учета и баланса, исследованы его инвестиционные свойства, отличающие его от других источников обеспечения хозяйственной деятельности предприятия. Обосновано влияние на результаты деятельности предприятия и величину его капитала способов и сроков капитализации, рекапитализации, декапитализацию расходов. Деятельность предприятия приравнивается к реализации целостного инвестиционного проекта. Даются предложения по расширению информативности финансовой отчетности относительно капитала с позиции его участия в инвестировании.

Ключевые слова: капитал, капитализация, инвестиции, источники инвестирования, учет, баланс, отчетность.

Формул: 3; рис.: 2; табл.: 1; библи.: 11.

Вступ. Важливе місце серед об'єктів бухгалтерського обліку займає капітал підприємства. На його основі базується уся діяльність, він ототожнюється з майном, вважається основним джерелом забезпечення майна. Капітал лежить в основі встановлення майнових стосунків та правових відносин між підприємством та його власниками. Величина і структура капіталу, динаміка його зростання чи зменшення, ступінь перетворення (капіталізації, декапіталізації) характеризують ефективність функціонування та перспективи розвитку підприємницької діяльності. Тому інформація про згадані процеси є найбільш важливою для власників, засновників, акціонерів — головних користувачів облікової та звітної інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства.

Огляд літератури та постановка проблеми. Відомий російський вчений-економіст Соколов Я. В. вважає, що теоретичними основами найбільш повного представлення капіталу в системі бухгалтерського обліку як науки є напрацювання трьох авторів: Фультона, Фостера і Флоса. Джеймс Вільям Фультон (1800) перший розділив рахунки на дві групи: рахунок капіталу, що втілює в собі мету бухгалтерського обліку, та всі інші, які служать лише засобами для досягнення поставленої мети. Цю ідею розвинув В. Ф. Фостер (1838), віднісши до рахунків капіталу усі рахунки власників, зокрема результатні, фондові та рахунки резервів. Е. Г. Флос (1875), вважає Я. В. Соколов, пішов ще далі, стверджуючи, що в основі обліку лежить рух вартостей і на цій основі була побудована класифікація рахунків [1].

Швейцарський вчений Й.Ф. Шер вважав, що подвійна бухгалтерія повинна забезпечувати вичерпний облік капіталу підприємства [2, с. 11]. Такої ж думки дотримувався й сам Соколов Я.В., стверджуючи, що права інвестора в обліку відображені на рахунку «Капітал», а рахунки товарів, каси, основних засобів та інші — це лише деталізація, структура вкладеного капіталу [3, с. 194].

Загальновідомо, що з позиції бухгалтерського обліку в основу капіталу покладено фундаментальне рівняння (рис. 1):

Активи	↔	Пасиви
Майно підприємства		Джерела майна підприємства
Активи		Капітал
Активи		Власний капітал + Залучений капітал
Активи		Власний капітал + Зобов'язання

Рис. 1. Деякі варіанти фундаментального балансового рівняння

Примітка. Розроблено авторами.

Існує багато інших модифікованих варіантів балансової формули, що пов'язують майно (активи) підприємства з пасивами, тобто джерелами його походження, правом власності на

майно тощо. Серед науковців, що у різні часи пропонували власні способи формування балансової моделі, багато вчених минулих століть (Ф. Бест, Ж. Б. Дюмарше, М. А. Кипарисов, М. С. Лунський, А. П. Рудановський, П. Самуельсон, В. Ф. Фостер, І. Ф. Шер), а також наших сучасників (С. Ф. Голов, В. В. Ковальов, А. М. Кузьмінський, В. Д. Новодворський, Я. В. Соколов, В. В. Сопко, Е. С. Хендріксен, М. Ф. Ван-Бреда, М. Г. Чумаченко, А. Д. Шермет та інших). За будь-яких обставин більшість варіантів базується на правилах подвійного запису і балансовій формулі: активи підприємства дорівнюють сумарному капіталу, що складається із власних і залучених джерел. Деякі науковці подають капітал у динаміці, з позиції його кругообігу. Найбільш повно облік кругообігу капіталу, проблемні питання, що виникають на всіх стадіях життєвого циклу підприємства представлені у монографії С. В. Бардаша та Т. Г. Камінської [4].

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між капіталом та інвестиціями у їх динамічному русі, розкриття інвестиційних властивостей капіталу, динаміки участі в інвестуванні власного і залученого зі сторони капіталу та якнайповніше розкриття цих питань в обліку і звітності підприємства. Ставиться також завдання стосовно визначення способів капіталізації витрат підприємства та їхнього впливу на кінцеві фінансові результати і величину капіталу суб'єкта господарювання.

Результати досліджень. Капітал та його інформаційне представлення в системі обліку і звітності впливає із розуміння його сутності та проявляється у кількох напрямках цього поняття:

- як засобів виробництва, активів підприємства;
- як майна і власності підприємства;
- як джерел формування майна;
- як функції, що гарантує безперервність діяльності суб'єкта господарювання.

Розглядаючи відношення власності, капіталу до формування джерел діяльності підприємства в системі бухгалтерського обліку, необхідно звернутися до існуючих теорій трактування капіталу. Фахівці виділяють декілька теорій капіталу, на яких будується система обліку та фінансової звітності підприємства: теорії власності, господарської одиниці, залишкового капіталу, підприємства, фонду [5, с. 480]. Основними з них і водночас протилежними з позиції становлення взаємовідносин між підприємством та його власниками, інвесторами є теорія власності і теорія господарської одиниці.

Автори теорії власності трактують капітал як чисті активи власника, а зобов'язання (кредиторську заборгованість) — як від'ємний актив. Балансова модель за нею повинна будуватися за такою формулою:

Активи — Кредиторська заборгованість = Власність

Головним чинником у цьому випадку є власність, а активи і кредиторська заборгованість виступають інструментами для встановлення величини реальної власності засновника. Вартість підприємства в момент його створення дорівнює сумі коштів, що інвестовані власником (активи = сума часток власників). У процесі господарської діяльності власний капітал збільшується на суму нагромадженого чистого прибутку і зменшується на суму вилученого капіталу. Весь чистий прибуток розподіляється між власниками як дивіденди.

Дивіденди, нараховані і виплачені за результатами діяльності, вважаються вилученням власного капіталу, а дивіденди, реінвестовані в підприємство, збільшують власний капітал та інвестиційні ресурси. Інші відрахування від прибутку трактуються як витрати власника і їх необхідно вираховувати при визначенні чистого прибутку власника.

Податок на прибуток розглядається двояко. З одного боку, це витрати власника, і його також слід вираховувати при визначенні чистого прибутку. З іншого боку, існує альтернативна думка, за якою підприємство для власника є своєрідним посередником при сплаті податків з прибутку, а отже вони повинні сплачуватися з чистого прибутку.

Якщо трактувати нагромаджений капітал як власність засновників, учасників, то порушується принцип автономності, за яким кожне підприємство розглядається як юридична

особа, відокремлена від власника. Досить чітко можна довести необхідність відокремлення власності підприємства від власності засновників на прикладі формування капіталу і прав на нього в акціонерних товариствах. Акціонер, що зробив внесок до статутного капіталу товариства, втрачає право на ці ресурси. Вони стають власністю товариства. Натомість він одержує акцію — цінний папір, що стверджує його право власності на частку в активах товариства. Реалізувати це право він може лише при ліквідації акціонерного товариства в розмірі відповідної частки залишкового (власного) капіталу. В процесі поточної діяльності акціонер користується правом власності на виділені йому акції, які він може продати, передати тощо. Водночас акціонер не може вимагати від товариства викупити придбані ним раніше акції.

Отже, власний капітал акціонерного товариства, як й інших підприємств, не можна назвати реальною власністю акціонерів. Як наслідок, будувати облікову політику підприємства тільки на теорії власності недоцільно.

Теорія господарської одиниці пояснює поняття власності з іншого боку. Вона базується на тому, що підприємство, як господарська одиниця, повинне бути ізольоване від особистих інтересів власників й інших вкладників капіталу, що найбільш повно відповідає принципу автономності.

В основу теорії господарської одиниці покладений класичний варіант балансової моделі:

Активи = Капітал

де Капітал = Сума часток в капіталі + Нерозподілений прибуток.

Суму часток у капіталі зазвичай прирівнюють до кредиторської заборгованості. Враховуючи її, капітал — це зобов'язання фірми, а активи — права фірми на одержання майбутніх доходів. Чистий прибуток з позиції господарської одиниці — це залишковий приріст капіталу фірми після сплати усіх обов'язкових податків, платежів. З нього для акціонерів, учасників можуть бути виплачені суми в межах оголошених дивідендів, відсотків. Вільний від будь-яких зобов'язань перед власниками, акціонерами нерозподілений прибуток автоматично реінвестується, а не відноситься, як у попередньому випадку, на особисті рахунки кожного засновника, акціонера. У результаті, зростає власний капітал підприємства, а не особисті капітали його власників.

З виокремленням згідно законодавства України публічних і приватних акціонерних товариств має право на використання й теорія залишкового капіталу. Вона є проміжною між теорією власності і теорією господарської одиниці. Для неї характерною є така балансова рівність:

Активи — Деяка частина капіталу = Залишковий капітал

Показник «Деяка частина капіталу» включає весь залучений капітал, а також частку власного капіталу, внесеного власниками привілейованих акцій. Такий підхід пояснюється послідовністю повернення капіталу: насамперед — кредиторам, далі — власникам привілейованих акцій, насамкінець — власникам звичайних акцій.

Теорія залишкового капіталу розглядає кредиторську заборгованість власникам звичайних і привілейованих акцій як складові загального капіталу підприємства. За нею пріоритет у поверненні капіталу надається кредиторам і власникам привілейованих акцій. Водночас пріоритет на інформаційне забезпечення мають власники звичайних акцій.

Головним завданням обліку в цьому випадку є надання достовірної інформації, яка дозволить цим користувачам приймати правильні управлінські рішення. Для більш повної реалізації вимог цієї теорії на практиці теперішня фінансова звітність повинна бути більш інформативною у наступних напрямках:

- у Балансі (Звіті про фінансовий стан) авансований власниками звичайних акцій капітал має бути відокремлений від капіталу інших акціонерів та інвесторів;
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) мав би розшифровувати інформацію в розрізі усіх претендентів на залишковий капітал: власників простих акцій,

привілейованих акцій, інших інвесторів.

- у Звіті про рух грошових коштів доцільно у зв'язку з цим розмістити інформацію про грошові потоки, що будуть спрямовані на виплату дивідендів та на інші цілі.

В останній час з набуттям великої ваги у світовій економіці соціального чинника широкого розповсюдження набула теорія підприємства. За нею будь-яка фірма — це соціальне утворення, діяльність якого спрямована не тільки на задоволення потреб засновників, інвесторів, кредиторів, але й повинна враховувати інтереси багатьох соціальних груп, в тому числі працівників, клієнтів, держави, громадськості. З точки зору бухгалтерського обліку це означає, що фірма відповідає за правильність звітних даних не тільки перед акціонерами, кредиторами, але й перед широким загалом громадськості.

Розглядаючи прибуток як частину капіталу, більшість прихильників теорії підприємства вважають нерозподілений прибуток капіталом самого підприємства, а не його власників. Пояснюється це тим, що реінвестований нерозподілений прибуток дає вигоду не лише власникам, акціонерам, але і є корисним для всіх соціальних груп.

Ще більшого відмежування капіталу підприємства від його власників вимагає теорія фонду. Вона не бере до уваги персональний взаємозв'язок підприємства і його власників. Суб'єкт господарювання, який здебільшого називають фондом, включає певну сукупність активів і зобов'язань, а також обмежень на використання окремих або всіх активів. Інвестований капітал є юридичним і фінансовим обмеженням на використання коштів, він може бути незмінним або змінюватися за встановленими зверху принципами. Суворо регламентується розподіл і використання прибутку.

Загалом, основними принципами, на яких базуються розглянуті теорії капіталу, є: оцінка активів, відношення до власності, балансове узагальнення інформації, концепція, структура і порядок визначення та розподілу прибутку, участь капіталу в інвестуванні. Головні напрями досліджень зводяться до розгляду питань формування та обліку капіталу власника:

- капіталу — майна підприємства (економічний підхід);
- капіталу — власності (юридичний підхід);
- капіталу — функції з дотримання принципу безперервності діяльності (динамічний підхід).

Звернемо увагу на практичну реалізацію останнього принципу і напряму — участі капіталу в інвестуванні в динаміці у процесі кругообігу ресурсів.

Будь-який бізнес, як динамічний процес, можна зобразити у вигляді взаємозв'язаних ланок, циклів, що становлять єдине ціле (рис. 2). Для започаткування бізнесу засновниками повинні бути накопичені певні фінансові джерела (стартовий капітал), що вкладаються з метою створення матеріально-технічної бази нового суб'єкта господарювання. На основі сформованого потенціалу здійснюється операційна діяльність, у результаті якої засновник, власник суб'єкта одержує прибуток. Цей прибуток може бути вилучений ним на споживання (дивіденди, відсотки), або повторно спрямовуватись на розвиток та розширення бізнесу. Такий процес реінвестування прибутку постійно повторюється, має циклічний характер та відображає створення нової вартості.

Таким чином, якщо розглядати кругообіг ресурсів, а, отже, й капіталу у бізнесі в динаміці, то діяльність будь-якого підприємства можна прирівняти до реалізації інвестиційного проекту. На початковій стадії засновники бізнесу формують фінансові джерела для здійснення внесків у період реєстрації підприємства, за рахунок яких здійснюються початкові фінансові (у придбання акцій, часток у капіталі) або капітальні інвестиції (у формування матеріально-технічної бази новоствореного підприємства). Операційну діяльність підприємства можна вважати кінцевою фазою загального інвестиційного циклу — етапом одержання очікуваного прибутку та інших вигод від здійснених вкладень засновниками. Такий прибуток може бути вилучений власниками як дивіденди за акціями чи відсотки за частками в капіталі. Він може бути частково чи повністю залишений на підприємстві як повторна інвестиція, або реінвестиція.

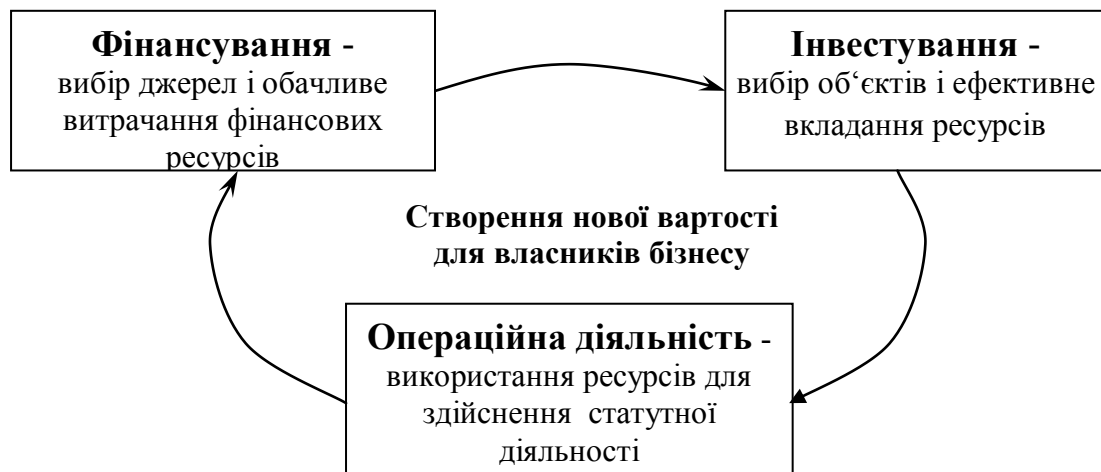

Рис. 2. Динаміка кругообігу капіталу в бізнесі

Примітка. Складено за [6, с. 18—19].

З іншого боку, власники у будь-який час можуть припинити діяльність підприємства, повернути собі після погашення зобов'язань вкладений і набутий за час діяльності капітал, що в інвестиційному менеджменті розцінюється як вихід з інвестиційного проекту [7, с. 270].

Як зазначалося, головною «капіталоутворюючою» категорією виступає прибуток підприємства. Він є основним джерелом поповнення капіталу, а також винагородою за здійснені інвестиційні вкладення. І навпаки, збитки можуть призвести до згорання бізнесу і втрати капіталу. Не випадково, розкриваючи сутність основних категорій, як міжнародні облікові стандарти, так й нині діючий Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» визначають доходи як економічні вигоди у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що призводить до зростання капіталу, а витрати — як форму зменшення вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що обумовлює скорочення капіталу власників [8].

Величина прибутку, що формується за даними обліку, залежить від рівня капіталізації доходів і витрат.

Під капіталізацією розуміють перетворення витрат у активи з віднесенням їх на фінансові результати частинами або повністю у майбутніх періодах. Наприклад, витрати на придбання підприємством об'єкта основних засобів спочатку формують його балансову вартість, яка відображається в обліку у складі необоротних активів. Списання цієї вартості на фінансові результати проводиться поступово, окремими частинами і розтягується на багато звітних періодів, виходячи із терміну корисного використання даного активу.

Рекапіталізація — це друга стадія перетворення капіталу, коли минулі витрати чи доходи змінюють свою форму, місце у структурі балансу, але вони ще не впливають на кінцеві фінансові результати. Прикладом таких подій може бути процес виготовлення продукції. Капіталізовані витрати у придбання сировини чи матеріалів списуються з відповідного рахунка на виробництво і таким чином набувають форми незавершеного виробництва. Наступним кроком рекапіталізації є перетворення незавершеного виробництва у готову продукцію. В результаті активи (минулі витрати) набувають інших форм (матеріали → незавершене виробництво → готова продукція), змінюється їх відображення за статтями балансу, але впливу на кінцеві результати вони не мають.

Декапіталізація — остання стадія, коли капіталізовані чи рекапіталізовані у минулі періоди витрати, доходи відносяться на кінцеві результати, формують прибуток (збитки), відображаються на рахунках фінансових результатів і у відповідній звітності.

Питанням капіталізації, рекапіталізації, декапіталізації надається у даний час значна увага, тому що в залежності від обраного механізму здійснення цих процедур може бути

одержана різна величина прибутку підприємства. Встановлюючи облікову політику, підприємство може обирати різні варіанти капіталізації чи декапіталізації витрат, визначати способи їх списання на кінцеві результати і таким чином добиватися бажаної результативності. І. І. Бочкарьова, В. О. Биков, Я. В. Соколов, визначаючи сутність облікової політики, вважають її засобом, що дозволяє легальним способом одержувати необхідну величину прибутку і подавати фінансовий стан фірми у відповідності з інтересами власників [9, с. 24]. Обрані варіанти формування і списання витрат можуть впливати на величину фінансових результатів і таким чином визначати розміри і структуру капіталу підприємства.

Отже, з позиції бухгалтерського обліку капітал становить суму ресурсів, інвестованих у бізнес, у діяльність підприємства. Такими ресурсами формування майна підприємства є власні та залучені зі сторони джерела, що прирівнюються до власного і залученого капіталу. З бухгалтерської (балансової) точки зору капітал власників визначається як залишкова частка прав на активи суб'єкта, оскільки зобов'язання перед кредиторами мають виконуватися у першу чергу.

Під власним капіталом слід розуміти власні джерела підприємства, які без визначення строків повернення внесені засновниками або залишені ними на підприємстві з уже оподаткованого прибутку.

Залучений капітал — це ресурси, що надійшли зі сторони і тимчасово використовуються в обороті підприємства. Такі ресурси характеризують капітал підприємства у формі зобов'язань.

Встановлюючи межу між капіталом власників і зобов'язаннями у формі кредиторської заборгованості, треба мати на увазі, що:

- власний капітал — це основний ризиковий капітал, власність підприємства;
- власний капітал не дає гарантованого прибутку для власників;
- щодо нього не встановлено чіткого графіка повернення власникам;
- до власного капіталу не можуть бути пред'явлені обов'язкові вимоги з виплати дивідендів;
- власний капітал може поповнюватися за рахунок результатів діяльності підприємства, від реінвестиції прибутку, переоцінки активів та інших джерел;
- власний капітал може виступати джерелом для здійснення ризикових інвестицій в інші суб'єкти. До того ж часткова чи повна втрата інвестованого капіталу не призводить до юридичної відповідальності перед власниками.

Натомість, зобов'язання з повернення залученого капіталу обов'язково повинні бути виконані, вони мають точну оцінку, строки погашення. Суб'єкти, до яких виникли боргові зобов'язання, повинні бути ідентифіковані в аналітичному обліку як окремі юридичні, фізичні особи, або групи осіб.

Аналіз виконання означених принципів при формуванні структури сучасного Балансу (Звіту про фінансовий стан) свідчать про те, що ці правила не завжди дотримуються. Так, поза межами власного капіталу залишилися деякі статті. Для прикладу, одержанні кошти цільового фінансування, безповоротної допомоги аж ніяк не можна кваліфікувати як зобов'язання, а використання коштів, виділених під забезпечення гарантійних зобов'язань та інших наперед зарезервованих виплат, може й не наступити.

Поряд з розмежуванням капіталу на власний і залучений слід звернути увагу на використання його окремих складових в інвестуванні діяльності підприємства. Вперше про інвестиційну функцію капіталу писав ще у першій половині XX століття видатний австрійський економіст, що деякий час викладав у Чернівецькому університеті, Й. А. Шумпетер. У своїй основоположній праці «Теорія економічного розвитку» він описував капітал як інструмент одержання благ, стверджував, що капітал добуває підприємцю засоби виробництва [10, с. 191—201]. Це є прямим доказом виокремлення вченим інвестиційних властивостей (а скоріше — функцій) капіталу, оскільки капітал, відображений і записаний на рахунки, розцінювався ним як засіб довгострокових вкладень з метою одержання вигоди (певних благ) у майбутньому.

На жаль, дослідження інвестиційної функції капіталу в подальшому не набуло відповідного продовження у вітчизняній та й у зарубіжній науці. Виключенням є праці окремих фахівців, наприклад, Сопко В. В. [11] та уже згаданих С. В. Бардаша та Т. Г. Камінської [4], у яких робиться намагання пов'язати капітал з інвестиціями, виокремити його інвестиційні властивості.

Не претендуючи на повноту викладу, зробимо спробу в *табл.* проілюструвати інвестиційні властивості окремих складових власного і залученого капіталу та дати деякі пояснення.

Таблиця

Характеристика елементів капіталу та їхньої участі в інвестуванні

Властивості капіталу \ Складові капіталу	Власний капітал	Залучені зі сторони інвестиційні ресурси	Поточні зобов'язання
1. Обов'язкова наявність	+	-	-
2. Добровільність внесення	+	+	-
3. Претендування на дохід чи інші вигоди	+	+	-
4. Участь у прибутках	+	-	-
5. Участь в управлінні	+	-	-
6. Фіксована величина доходу (відсотків)	-	+	-
7. Гарантоване повернення	-	+	+
8. Фіксована дата погашення	-	+	+
9. Визначена сума погашення	-	+	+

Примітка. Складено авторами.

З таблиці видно, що для власного капіталу властивими є його обов'язкова наявність (1), добровільність утворення (2), участь в інвестуванні з метою одержання доходу чи інших вигод (3), право власників капіталу на участь у прибутках (4) та в управлінні (5), що цілком відповідає сучасному визначенню інвестицій як добровільних вкладень з метою одержання прибутку чи інших вигод. Залучені зі сторони інвестиційні ресурси, такі як банківські кредити, боргові цінні папери та інші подібні фінансові інструменти відрізняються від власних тим, що на них встановлена фіксована ставка доходу незалежно від результатів діяльності (6), кредитор має гарантоване право на їх повернення з встановленням дати і суми погашення (7, 8, 9). Це засвідчує, що вони також мають відповідні ознаки інвестування. У свою чергу, поточна кредиторська заборгованість позбавлена інвестиційних властивостей і пов'язаних з ними процесів, у багатьох випадках вона виникає неминуче, кредитор гарантується лише суми і строки погашення зобов'язань без права на додаткові вигоди.

За такою схемою доцільно будувати структуру пасиву балансу. Вона б давала вичерпну інформацію щодо складу капіталу підприємства одразу за двома ознаками: відношенням до власності та участю окремих джерел в інвестуванні суб'єкта господарювання.

Висновки. Капітал є основною економічною категорією, найважливішим об'єктом обліку на підприємстві. Інформація про нього повинна бути найбільш глибоко та всесторонньо представлена в обліку і звітності, оскільки вона стосується інтересів головних користувачів — засновників, власників, акціонерів суб'єкта господарювання. Важливим напрямом, що розкриває динаміку руху капіталу, є капіталізація витрат і доходів. Від глибини, способів і термінів капіталізації, рекапіталізації та декапіталізації витрат діяльності залежить величина фінансових результатів діяльності, а отже й власного капіталу підприємства. Система управління вимагає чіткого розмежування у звітності підприємства внесеного, набутого за час діяльності та залученого зі сторони капіталу, оскільки до кожного з них ставляться різні вимоги, застосовуються відмінні методи оцінки, рівні ідентифікації, способи повернення. Разом з тим в обліку і звітності доцільно чітко ідентифікувати власний і залучений капітал стосовно участі в інвестуванні, враховуючи інвестиційні властивості

окремих складових капіталу. Запропонована схема побудови пасиву балансу дозволяє одержувати вичерпну інформацію щодо складу капіталу підприємства за двома головними ознаками: відношенням до власності та участю окремих джерел в інвестуванні суб'єкта господарювання.

Література

1. Соколов Я. Бухгалтерский учет становится наукой / Я. Соколов // Московский бухгалтер. — № 12. — 1999. — Декабрь. — Режим доступа : buhgal.narod.ru/3/TEXTC/buchist.htm.
2. Шерр И. Ф. Бухгалтерия и баланс / И. Ф. Шерр ; пер. с нем. изд. С. И. Цедербаума. — Москва : Экономическая жизнь, 1925. — 560 с.
3. Соколов Я. В. Бухгалтерський учет: от истоков до наших дней : учебн. пособие для вузов / Я. В. Соколов. — Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1996. — 494 с.
4. Бардаш С. В. Облік і контроль кругообороту капіталу : монографія / С. В. Бардаш, Т. Г. Камінська. — Київ : ЦП «Компринг», 2019. — 386 с.
5. Хендриксен Э. С. Теория бухгалтерского учета / Э. С. Хендриксен, М. Ф. Ван Бреда ; пер. с англ. под ред. проф. Я. В. Соколова. — Москва : Финансы и статистика, 1997. — 576 с.
6. Крупка Я. Д. Облік інвестицій : монографія / Я. Д. Крупка. — Тернопіль : Економічна думка, 2001. — 302 с.
7. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. — Киев : МП «ИТЕМ» ЛТД, 1995. — 448 с.
8. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 40. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
9. Бухгалтерский учет : учебник / под ред. И. И. Бочкаревой, В. А. Быкова, Я. В. Соколова. — 2-е изд. [перераб. и доп.]. — Москва : ТК «Велби», 2008. — 776 с.
10. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер. — Москва : Эксмо, 2007. — 804 с.
11. Сопко В. В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) / В. В. Сопко. — Київ : ЦНЛ, 2006. — 310 с.

Стаття рекомендована до друку 05.12.2019 © Рудницький В. С., Дерії В. А., Крупка Я. Д.

References

1. Sokolov, Ya. (1999, December). Buhgalterskij uchet stanovitsya naukoj [Accounting becomes a science]. *Moskovskij buhgalter — Moscow accountant*, 12. Retrieved from buhgal.narod.ru/3/TEXTC/buchist.htm [in Russian].
2. Sherr, I. F. (1925). *Buhgalteriya i balans* [Accounting and balance sheet]. (S. I. Cederbaum, Trans.). Moscow [in Russian].
3. Sokolov, Ya. V. (1996). *Buhgalterskij uchet: ot istokov do nashih dnei* [Accounting: from the origins to the present day]. Moscow: Audit, YuNITI [in Russian].
4. Bardash, S. V., & Kaminska, T. H. (2019). *Oblik i kontrol kruhooborotu kapitalu* [Accounting and control of the cycle of capital]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Hendriksen, E. S., & Van Breda, M. F. (1997). *Teoriya buhgalterskogo ucheta* [Theory of accounting]. (Ya. V. Sokolov, Trans.). Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
6. Krupka, Ya. D. (2001). *Oblik investysii* [Accounting for investments]. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
7. Blank, I. A. (1995). *Investicionnyj menedzhment* [Investment management]. Kyiv [in Russian].
8. Verkhovna Rada Ukrainy. (1999). Pro bukhgalterskyi oblik i finansovu zvitnist v Ukraini Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 № 996-XIV [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine of 16.07.1999 № 996-XIV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian].
9. Bochkareva, I. I., Bykov, V. A., & Sokolov, Ya. V. (Eds.). (2008). *Buhgalterskij uchet* [Accounting]. Moscow: TK «Velbi» [in Russian].
10. Shumpeter, J. A. (2007). *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Kapitalizm, socializm i demokratiya* [Theory of economic development. Capitalism, Socialism and Democracy]. Moscow: Eksmo [in Russian].
11. Sopko, V. V. (2006). *Bukhhalterskyi oblik kapitalu pidpriemstva (vlasnosti, pasyviv)* [Accounting for the capital of the enterprise (property, liabilities)]. Kyiv [in Ukrainian].

The article is recommended for printing 05.12.2019

© Rudnytskyi V. S., Derii V. A., Krupka Ya. D.